

Under jorden i Göteborg

Källor till Göteborgs historia

Det kan vara svårt att ta reda på hur människor levde för flera hundra år sedan. Människorna själva är döda. De flesta av deras saker är förstörda eller försvunna. Det som finns kvar från förr kallas källor.

Källor är de spår människor har lämnat efter sig. Det kan till exempel vara föremål, texter, bilder eller människornas skelett. Genom att pussla ihop de olika spåren, kan man skapa en bild av hur det var förr. På många sätt liknar det detektivers arbete. Detektiver undersöker en plats och letar efter ledtrådar. Ibland finns det många, ibland få. Det de trodde var en ledtråd kanske visar sig vara något annat. Och någon kan ha lagt ut falska ledtrådar. Ibland finns det nedskrivna förhör med vittnen. Men detektivena vet inte om vittnet talar sanning, eller kommer ihåg rätt. Och vittnet har dött. Man kan hoppas på att hitta DNA-spår. Men frågan är vad DNA-spåret egentligen bevisar. Som tur är, leder forskning om historia sällan till domstol.

När vi studerar olika källor, är det viktigt att vara källkritisk. Källkritik är att tänka på att källorna kanske inte ger hela sanningen. Det är mycket som kan bli fel. De spår som finns kvar är bara en liten, liten del av allt som har funnits. Dessutom väljer vi att studera vissa källor, men kanske inte andra. Det vi studerar är kanske inte alltid typiskt för hur det var förr. När vi läser en gammal text, får vi fundera på om det som står är sant. Precis som när ni läser en ny text.

Det dyker ibland upp nya källor, och nya metoder för att studera dem. Ibland visar de, att det vi tidigare trodde inte stämmer. Eller så kan de ge kunskap om något som vi tidigare inte hade en aning om. Då får vi ändra vår bild av historien. Att studera

▲ Nora fingraver med skårslev ett stenlager på Sankt Eriksgatan.
Foto: Markus Andersson för Arkeologerna (CC-BY)

hur det var förr är ett pågående projekt. Det blir aldrig riktigt klart.

Arkeologiska källor

Under jorden finns det kvar spår efter vad människor förr har byggt och gjort, och saker som de har tappat, grävt ned eller oftast slängt. Det kan vara allt från små fiskfjäll till stora skeppsvrak. Det mesta är mer eller mindre trasigt.

Det som arkeologerna hittar i jorden kan hjälpa oss att förstå hur vardagen såg ut för människorna förr. Vad de arbetade med, hur de bodde, vad de åt och vilka saker de hade. Kanske vad de tyckte om, vad de trodde på och vilka andra människor de hade kontakt med.

Skål som är tillverkad i Kina mellan år 1736 och år 1795.
Arkeologerna (CC-BY) ▼

Grund Rytning av Tullhuset vid Stora Tommen

◀ Text ur en planritning av Carlberg över tullhuset från 1729. Riksarkivet (PDM)

Ett och samma fynd kan ge svar på olika frågor. I Göteborg hittar arkeologerna mycket keramik. Olika sorters keramik tillverkades på olika platser, och det gick mode i hur den dekorerades. Därför vet vi ofta hur gammal keramiken är, och varifrån den kommer. Om man hittar keramik från en viss tid i ett hus, är det troligt att huset är från ungefär samma tid. Keramiken säger också en del om vilka länder Göteborg handlade med. Dessutom visar den hur det såg ut i hemmen, vilken typ av saker som människorna tyckte var vackra och hur de serverade sin mat.

Sten och keramik kan ligga länge i jorden utan att förstöras. Saker gjorda av växter och djur förmultnar och försvinner ofta innan arkeologerna hinner hitta dem. Fast ben och trä klarar sig ganska länge i Göteborgsleran. Detta gör att arkeologernas bild blir lite skev. Vi vet mer om keramik än om tyg. Det är inte för att tyg var mindre viktigt förr, utan för att det har förmultnat.

När man gör en arkeologisk utgrävning förstör man samtidigt fornlämningen som man gräver ut. Även om man tar vara på sakerna man hittar, så ligger de inte längre i sitt sammanhang. Därför är det väldigt viktigt att dokumentera det man hittar. Arkeologerna kan fotografera, rita, mäta och anteckna. De kan använda drönare, laser och GPS. Men ibland är papper och penna ännu bättre. Förutom de sparade fynden, är dokumentationen allt man har kvar efter utgrävningen.

Naturvetenskap

Arkeologerna får mycket hjälp från naturvetenskapen. Olika laboratorier undersöker det som arkeologerna skickar in. Det kan ge svar på många olika frågor.

Genom att mäta hur mycket kol-14 (en särskild variant av grundämnet kol) som något innehåller, kan man säga ungefär hur gammalt det är.

I jorden finns ofta kvar gamla fröer och pollen. Med hjälp av dem kan vi få veta vad människor odlade, eller vad som växte i naturen på den tiden.

Osteologer är experter på ben. De kan säga vilka djur benbitar kommer ifrån. På så sätt kan vi få veta vilka djur som människor åt. Osteologer kan också studera människoskelett, och se spår av sjukdomar, skador och svält, eller om människorna hade hål i tänderna. Skeletten säger mycket om hur människor levde.

DNA-analyser kan tala om ifall människor som begravdes tillsammans var släkt.

Det är dyrt att skicka arkeologiska fynd till laboratorier. Det går inte att analysera allt. En risk

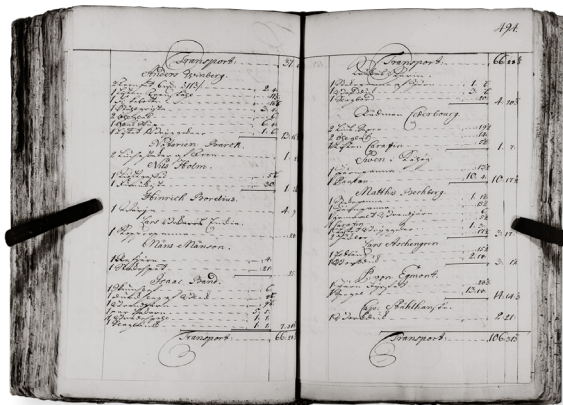
Lagren av jord och lera under marken är också en källa. De här lerlagren med rester av trästockar var en gång en del av Göteborgs befästning. Arkeologerna (CC-BY)

En del av ett vrak rengörs, innan det blir fotograferat, beskrivet och laserskannat. Vraket sparas inte. Bilderna och beskrivningarna är det enda vi har kvar. Foto: Markus Andersson för Arkeologerna (CC-BY)

Genom att mäta årsringar i en bit av en avsågad trädstam kan man ta reda på hur gammalt ett träföremål är. Det beror på att årsringarna är olika breda olika år. Metoden kallas dendrokronologi. Arkeologerna (CC-BY)

- ▲ En lista över vad tulltjänstemannen Collman ägde när han dog. Den lär oss mycket om människors liv för trehundra år sedan. Men vi får tänka på att en del saker kanske inte stod med i listan. Riksarkivet (PDM)
- ◀ En källa är Göteborgs privilegiebrev som kungen skrev när staden grundades (till vänster). Här står det vilka bestämmelser som gäller för den nya staden. Kungliga Biblioteket (PDM)

är att det man väljer att skicka till laboratoriet inte är typiskt. En annan risk är att ett prov man skickar in har råkat blandas med nytt material.

Texter

När de första människorna kom till Göteborgstrakten i slutet av istiden, och slog läger i Sandarna, så var alfabetet ännu inte uppfunnet. Men när staden Göteborg grundades, för fyrahundra år sedan, hade skriften en viktig roll i samhället.

Det finns många olika sorters texter från den tiden. Kungen och hans tjänstemän skrev lagar och bestämmelser. Stadens tjänstemän skrev ner vilka som skulle betala skatt. Handelsmän skrev listor över vad de köpte och sålde. Människor skrev brev. Det fanns böcker, men inte alls lika många som idag. Många böcker handlade om religion, men det fanns också faktaböcker och skönlitteratur.

Texterna ger oss mycket kunskap om samhället och om vad människor tyckte och tänkte. Men texterna visar bara en liten del av samhället. Människor

skrev mer om sådant som de tyckte var viktigt och intressant, eller som de hade nytta av. Det finns fler texter om rika män, än om fattiga, kvinnor och barn. Det man tyckte var ointressant skrev man inte lika mycket om, eller så sparade man inte de texterna. Men kanske är det sådant vi skulle vilja veta idag. Många människor kunde inte skriva. Deras berättelser får vi inte läsa.

Bilder

Det finns många bilder från förr, och de kan också lära oss mycket. Vi kan få veta hur hus och kläder såg ut, vad människor åt och hur olika hantverk gick till. Vad människorna förr valde att avbilda, säger också något om hur de tyckte och tänkte.

Bilderna gjordes i ett syfte. En del skulle vara vacker dekoration i hemmen. En del skulle vara ett minne av någon man tyckte om, eller av en viktig händelse. Andra skulle visa upp hur rik och förnäm personen på bilden var, eller användas som propaganda. En del bilder skulle lära människor om rätt och fel.

Men vi måste vara källkritiska till bilderna. Ofta visar de hur människorna ville att det skulle vara, inte hur det faktiskt var. Byggnaderna var kanske lite pampigare på bilderna än i verkligheten. Gatorna var lite renare och kläderna lite vackrare. Precis som på bilderna som människor idag lägger på sociala medier. Många kartor visar sådant man tänkte bygga. Men det var inte alltid det blev av. Därför är det intressant att jämföra bilderna med det som arkeologerna hittar.

Källor
 Under jorden i Göteborg. Arkeologi för Västlänken 1 och 2. Redaktörer Carina Bramstäng Plura, Ester Nannmark och Christina Rosén. 2021 och 2022.
 CC-BY efter bildtexten betyder att man får använda bilden om man anger var den kommer ifrån, vem som gjort den och att den är CC-BY.
 PDM betyder att bilden är fri att använda om man skriver PDM efter bildtexten och var bilden är hämtad.

